

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА СТАН СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

*По природе люди близки друг
другу, а по привычкам далеки...
Конфуций*

Вплив глобалізації на стан сучасного соціально – географічного процесу в Україні. У статті аналізуються та узагальнюються результати дослідження глобалізаційних процесів в соціогеосистемах. Класифікуються основні протиріччя глобалізації. Розглядається проблема управління глобальною соціогеосистемою, акцентується необхідність формування єдиного глобального менталітету. Розглядаються основні проблеми українського соціуму.

Ключові слова: глобалізація, глобальна соціогеосистема, управління, глобальний менталітет, суспільна географія, соціальні реформи, економічні реформи.

Л.Н. Немец, К.А. Немец. ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА СОСТОЯНИЕ СОВРЕМЕННОГО СОЦИАЛЬНО – ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА В УКРАИНЕ. В статье анализируются и обобщаются результаты исследований глобализационных процессов в социогеосистемах. Классифицируются основные противоречия глобализации. Рассматривается проблема управления глобальной социогеосистемой, акцентируется необходимость формирования единого глобального менталитета. Рассматриваются основные проблемы украинского социума.

Ключевые слова: глобализация, глобальная социогеосистема, управление, глобальный менталитет, общественная география, социальные реформы, экономические реформы.

L.M. Niemets, K.A. Niemets. THE INFLUENCE OF GLOBALIZATION ON THE BEING OF THE MODERN SOCIAL – GEOGRAPHICAL PROCESS IN UKRAINE. In this article the results of researches of the globalization processes in the social-geosystem are analysed and summarized. The basic contradictions of the globalization are classified. The problem of management of the global social-geosystem are examined. The necessity of forming of the single global mentality are accented. The basic problems of Ukrainian society are examined.

Keywords: globalization, global social-geosystem, of management, global mentality, human geography, social reforms, economical reforms.

Актуальність теми. Глобалізація початку ХХІ сторіччя стала рушійною силою суспільного розвитку, бо все більше визначає характер життєдіяльності світової спільноти, змінюючи соціально - економічні і політичні умови її існування. Необхідно відзначити, що нічого незвичайного у цьому феномені немає, бо корені глобалізації беруть свій початок у далекій давнині. Є різні погляди на цю проблему: дехто вважає, що глобалізація бере початок ще з первісного суспільства; інші пов'язують її початок з епохою великих географічних відкриттів або з початком розвитку капіталізму і формування на початку ХХ століття єдиного світового господарства тощо. Добре відомо, що з моменту виникнення соціуму почався процес розширення і розвитку соціальних зв'язків між різноманітними племенами, видами, кланами, групами, класами, прошарками та іншими спільнотами людей. На ранніх стадіях розвитку людства, коли простір ще достатньо роз'єднував людські спільноти, ці зв'язки були випадковими. З розвитком більш досконалих засобів виробництва і господарською спеціалізацією людства розпочався процес обміну продуктами діяльності через розвиток торгівлі, що приймало організований характер. Далі інтенсивність та зміст суспільних зв'язків визначався рівнем матеріально - виробничої, торгівельно - ринкової, духовної, політичної, військової та інших сфер життєдіяльності. У кінці ХХ сторіччя внаслідок науково - технічної революції інтеграційні процеси у глобальному суспільстві різко зросли, внаслідок чого спостерігається перехід до завершальної стадії формування глобального соціуму, як стійкої мегаспільноти. Звідси думка, що глобалізація – особливий феномен економічно, технологічного й культурного розвитку, сформований високими інформаційними технологіями, які забезпечують надзвичайно швидкі темпи аналізу, збору та поширення інформації в сучасному світі [1].

Отже, можна говорити про те, що глобалізація, маючи давнє коріння, забезпечена всіх ходом історії людства, але є феноменом кінця ХХ століття, тому аналіз його являється дуже важливим з точки зору реалій сьогодення та перспектив розвитку цього процесу в майбутньому сучасної цивілізації. Зокрема у [12, с. 365] зазначається, що «...глобалізація, будучи результатом, продуктом и закономерным продолжением всего предшествующего исторического развития человечества, в то же время вступает в глубокое противоречие с цивилизационными основами и всей системой ценностей унаследованного современным миром жизнеустройства во всем его многообразии (как традиционного, так и техногенного общества)». Глобалізація з одного боку, сприяє формуванню єдиного глобального соціуму, а з іншого, негативно впливає на розвиток окремих країн світу, нівелюючи їх культурно-етнічні, соціальні особливості, підсилюючи взаємозалежність, особливо від провідних в економічному відношенні держав.

Необхідно відзначити, що глобальний соціум виявився не готовим до такого стрімкого розвитку подій кінця ХХ століття. Як справедливо відзначає В. Кувалдін [7, с. 34], «кінець століття чітко виявив небезпечну невідповідність між глобальними масштабами проблем, з якими зіткнулося людство, і обмеженими – як правило, національно-державними – засобами і методами їх вирішення. Серед вагомого комплексу проблем, які потребують об'єднання зусиль жителів Землі, на першому місці, безперечно, стан навколишнього середовища. Сьогодні воно настільки бентежливе, що стоїть питання про виживання людства як високо розвинутого, цивілізованого суспільства». Локальні й регіональні політичні, екологічні та соціальні проблеми, у кінці ХХ сторіччя стали набувати всеохоплюючого характеру. Зростаючий технологічний і військово - технічний потенціал людства, загроза його застосування при локальних та регіональних суперечках та конфліктах змусив вперше подумати про реальність ядерної світової війни. Слідом за усвідомленням ядерного тупика виникло розуміння вичерпності природних ресурсів, джерел енергії, адаптаційних і регуляторних можливостей біосфери. Зазначене привело до формування соціального запиту на наукові дослідження процесів глобалізації та їх впливів на сучасне і майбутнє людської цивілізації. Почалися системні дослідження різних аспектів і проблем формування єдиного глобального суспільства, особливостей та закономірностей його еволюції. Все це дозволило обґрунтувати положення про те, що соціальна нерівність і поведінка людини є основною причиною погіршення природного середовища, зниження якості життя більшості населення Землі, загострення соціальних конфліктів, ескалації радикалізму, глобальної нестійкості. Сучасна системна криза поєднує в собі елементи економічного, екологічного, національно - етнічного, морально - культурного та інших кризових явищ та процесів. Глобалізація сфокусувала всі головні протиріччя сучасного суспільства. Процес глобалізації є дуже нерівномірним, хоча і стосується всіх без виключення країн, етносів, соціумів, які знаходяться на різних етапах розвитку і по - різному відчувають на собі всі його негативні і позитивні впливи. Отже, глобалізація являється закономірним логічним завершенням процесу формування єдиного глобального соціуму, результат еволюції біосфери та похідних від цього процесу.

Аналіз попередніх досліджень. Вчені по - різному дають визначення та оцінку явища глобалізації. Так, за офіційними документами ООН глобалізація розглядається як неминучий процес формування загальносвітових принципів життєвладштування, які об'єднують країни світу. Відзначається, що глобалізація збільшує масштаби суспільного життя, і втягує інші процеси планетарного масштабу. У підсумковому документі міжнародної конференції ООН по стратегії стійкого розвитку (Йоганнесбург, 2002) відзначається, що вплив глобалізації на світову спільноту є неоднозначним: вона веде до значного зростання економіки, але тільки невелика кількість країн змогла отримати від неї певні переваги, а більшість зазнала негативних наслідків у вигляді зростання бідності, гальмування економічного зростання, виникнення соціальних проблем тощо. Під глобалізацією розуміють суспільний процес, який зменшує залежність соціального і культурного розвитку від географічного фактора, і це все більше усвідомлюється людьми.

Особливості, механізми дії глобалізації як явища та процесу в цілому досліджені недостатньо і без комплексного аналізу та міждисциплінарного підходу. Більш досконало досліджені політичні, економічні, екологічні аспекти, дещо поверхнево – культурологічні і зовсім недостатньо – соціально - демографічні та етнодемографічні питання, тобто актуальні питання стосовно освітньо-духовних, особистісних складових цього феномену залишилися поза увагою дослідників. Але ж саме демографічні фактори, соціальна поведінка, мотиви і цінності людей багато в чому визначають характер глобалізаційних процесів і, в свою чергу, самі зазнають впливу глобалізації [11].

Недивлячись на широкий спектр поглядів про сутність глобалізації, майже всі дослідники одноставні у тому, що цей процес неоднозначний і суперечливий (В.М. Котляков, 1995; А. Арсеєнко, 1999; Ю.В. Павленко, 1996, 2000; Ф.Н. Юрлов, 2001; В.К. Левашов, 2002; А.П. Федотов, 2002; М.С. Горбачов із співавторами, 2003; Л.М. Немець, 2003 та інші).

Метою роботи є аналіз та узагальнення досліджень процесів глобалізації стосовно суспільно – географічних особливостей України.

Виклад основних результатів. В узагальненому вигляді основні протиріччя глобалізації зводяться до наступного (за класифікацією [10]):

1. Інформаційно - технологічний аспект. Науково - технічний прогрес призвів до суттєвої зміни комунікаційних можливостей людства. По мірі розвитку засобів зв'язку простір немов би «стискався» з одночасним збільшенням швидкості і обсягу інформації, що передається. Так, сучасне телебачення перетворилося у найбільш потужний засіб масової інформації і своєрідну «зброю» у боротьбі розвинутих країн проти країн другого і третього світу. Телефонний зв'язок також набув глобального характеру і за обсягом інформації, що передається, займає одне з провідних місць у світі. Але і у цьому виді зв'язку величезну перевагу мають розвинуті країни – вони володіють 74% всіх телефонних мереж світу (за даним [13]). Популярним видом комунікації став Інтернет, як втілення найбільш сучасної інформаційної технології. Переваги Заходу у інформатиці найбільш чітко проявляються саме у використанні Інтернету. Інформатизація світу з одного боку посилює інтеграцію, але з іншого - ставить невидимі межі між тими, хто має доступ до світової павутини, і тими, хто позбавлений цієї можливості, відтинається від сучасного потоку інформації і виявляються неконкурентоздатними [13]. Аналогічна ситуація спостерігається і у галузях промислових технологій. Розвинуті країни мають перевагу у темпах розвитку нових технологій, насамперед, високих (наукоємних) за рахунок більших обсягів інвестицій, залучення для їхньої розробки найкращих учених і фахівців світу (проблема «відпливу умів»). У результаті підприємства, найбільш досконалі у технологічному відношенні, мають найбільшу конкурентоздатність. Інші країни вимушені або тиражувати вже морально застарілі взірці, або задовольнятися галуззю виробництва, яка не що вимагає високих технологій і тому має низьку рентабельність [10]. Таким чином, Захід забезпечив собі інформаційно - технологічну перевагу у світі, що ставить інші країни в залежність від нього. Це одне із найбільш непереборних протиріч сучасного глобального соціуму, що має тенденцію до загострення, наслідки якого дуже важко прогнозувати, бо небезпечною є саме інформаційна перевага одних країн над іншими, яка й визначає сьогодні надбання досягнень глобалізації для одних країн і зубожіння та відставання для інших. Отже, нерівномірний інформаційний розвиток країн світу, в першу чергу, створює реальну загрозу для стійкого розвитку глобального соціуму.

Інформаційний аспект глобалізації показує локальному соціуму і окремій особистості зокрема, приклади зовсім інших, ніж існуючих традиційно, на основі історичної спадкоємності певного етносу моделей поведінки, способів життя, моделей культури тощо. Це в свою чергу, виступає могутнім поштовхом до зміни особистісних потреб, мотивацій, змінюючи усталені в даному суспільстві традиції і норми поведінки. Як показують дослідження [3], починаючи з 1981 року, під впливом глобалізації відбуваються дуже серйозні зміни в більшості країн світу в усіх сферах соціального життя. Наприклад, в багатьох країнах відзначається зменшення впливу та престижу церкви. Це відноситься навіть до католицьких країн Південної Європи, Латинської Америки, а також синтоїстсько - буддійської Японії. В країнах світу з

досить суворими раніше моральними традиціями (Угорщина, Японія, США, Аргентина тощо) нормальною стає ситуація, коли жінки без шлюбу виховують дітей, і цей факт вже не викликає осуду суспільства.

2. Економічний аспект. Економічна нерівність між розвиненими та іншими країнами росте прогресуючими темпами. Історія економічних зв'язків складалася таким чином, що Захід акумулював у своїх руках величезний капітал, який зараз починає реалізуватися у транснаціональних компаніях. Ці монстри економіки за економічною потужністю перевищують ВВП деяких країн. За статистичними даними ООН показники ВВП на душу населення в 10 найбільш багатих і 10 найбільш бідних країнах відрізняються майже на два порядки. Транснаціональні компанії визначають економічний розвиток деяких країн, концентрують капітал і вигідно для Заходу здійснюють міжнародний розподіл праці. В результаті цього країни, у яких базуються транснаціональні компанії, додатково підвищують свій життєвий рівень за рахунок інших країн. Глобальна економічна нерівність виявляється також у нерівномірному розподілі прямих іноземних інвестицій. Разом із зростанням економічної нерівності країн зростає фінансова і економічна залежність країн, що розвиваються. Отже, у економічному відношенні глобалізація веде до підсилення могутності розвинутих країн і ослаблення країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою.

3. Соціальний аспект. Інформаційно - технологічна та економічна перевага розвинутих країн Заходу зумовила зростання соціальної нерівності в світі. Можна з твердженнями, що формується нове наддержавне суспільство, у структурі якого буде два надкласи - багаті і бідні. У цьому питанні слід розрізняти два аспекти. Перший з них пов'язаний із глобальним зростанням соціальної нерівності, другий - із загостренням соціальної нерівності у межах окремих країн. Одним з показників соціальної нерівності є відношення доходів 20% населення планети, проживаючого у розвинутих країнах до 20% доходів населення найбідніших країн. Тенденція до подальшого збагачення багатих і зубожіння бідних має тенденцію до прогресивного підсилення. Ріст економіки окремих країн вигідний багатим громадянам і призводить до відносного і неухильного зубожіння найбідніших шарів.

4. Політичний аспект. Зростаючий розрив між багатими країнами та іншим світом, загострення відповідної суперечності, ріст протестних та антиамериканських настроїв, особливо, в ісламських країнах, вимагають від «сильних світу» застосування різноманітних засобів впливу на політичних опонентів. Для цього використовується вся палітра методів політичної боротьби, починаючи з дипломатичних каналів, економічних важелів і закінчуючи військовою силою. Після розпаду СРСР з'явилася тенденція перетворення світу в однополюсну політичну систему з незаперечною гегемонією США в усіх сферах міжнародного життя. США взяли на себе місію охоронця світового порядку і, ігноруючи ООН, з позиції військової сили намагаються вирішувати питання світоустрою. Однак, багато країн, навіть союзників США (зокрема, Франція, Німеччина), не підтримують такий спосіб розв'язування міжнародних конфліктів. У світі є група країн, достатньо сильних, щоб провадити незалежну політику. Це Японія, Китай, Індія, у деяких ситуаціях Росія. Ці країни відстоюють позиції багатопольного світу, всіляко підсилюють роль ООН і спроможні ефективно протистояти гегемонії Заходу. У цілому глобальні зміни у політичному аспекті підсилюють протистояння країн Заходу з іншим світом.

5. Демографічний аспект. На планеті зараз є зони неконтрольованих демографічних процесів. Характерно, що тенденція до швидкого зростання народонаселення проявляється в бідних країнах, де збережені на побутовому рівні етнічні традиції і цінності, що стимулюють збільшення народжуваності [10]. При низькому рівні економічного розвитку великий приріст чисельності населення буде посилювати зубожіння цих країн. Особливо, це актуально для країн екваторіальної Африки, багатьох регіонів Азії та Південної Америки. Ці тенденції можуть бути частково пом'якшені процесами міграції населення з країн, що розвиваються, до розвинутих країн. Для країн, з яких відбувається еміграція, цей фактор є негативним, бо виїждять, як правило, найбільш активні і працездатні громадяни. Для багатьох розвинутих країн характерні невеликі коливання приросту народонаселення. Це свідчить про відносну стабіль-

ність соціуму і політики урядів цих країн, спрямованої на просте відтворення населення. У світовій системі є група країн, для яких демографічні питання стали особливо актуальними. Це країни СНД і Східної Європи, у яких ціннісні мотивації збільшення народжуваності були загублені, а руйнування економічної системи призвело до різкого зниження якості життя і зросту смертності. У результаті цього смертність перевищує народжуваність і спостерігається скорочення населення. Як встановив С.П. Капиця із співавторами [5, 6 та інші], глобальна закономірність зростання народонаселення Землі описується гіперболічною залежністю у режимі із загостренням. Це означає, що при збільшенні кількості мешканців Землі до певної межі, глобальна соціогеосистема перейде у нестійкий режим, при якому невеликі випадкові впливи можуть призвести до катастрофи. Таким чином, глобалізація сприяє загостренню демографічних проблем, збільшуючи нерівність країн із різним рівнем соціально - економічного розвитку.

6. Екологічний аспект. Закономірно, що екологічні проблеми предстали перед сучасною цивілізацією після формування індустріального суспільства, що орієнтувалось на розширене відтворення, яке вимагає глобального використання природних ресурсів. Розвинуті країни, дбаючи про якість довкілля на власній території, з допомогою транснаціональних компаній стали вивозити шкідливі виробництва, які є небезпечними для довкілля і людини, як його складової, до інших регіонів, здебільшого, у країни, що розвиваються. По мірі збільшення кількості викидів відходів виробництва у навколишнє природне середовище стали збільшуватися площі забруднення і зменшуватися саморегуляційні можливості природи до її відновлення. Так поступово екологічні проблеми, що мали локальні і регіональні масштаби, набули глобального характеру. Крім цього з'явилися нові глобальні екологічні проблеми, пов'язані з глобальним потеплінням клімату, порушенням цілісності озонового шару, забрудненням вод Світового океану, зменшенням біорізноманіття та родючості ґрунтів тощо. Найбільшої шкоди природному середовищу надають розвинуті країни, що мають потужну економіку, численні забруднюючі виробництва у різних регіонах світу і всіляко перешкоджають впровадженню превентивних екологічних заходів [2,4].

До наведених особливостей необхідно додати ще *культурологічно - ментальний аспект* глобалізації, *пов'язаний з великим культурно - історичним та духовним різноманіттям сучасного глобального суспільства*, що дуже строкато проявляється в стилі життя, проявах життєвих цінностей та поведінки. Саме цей аспект призводить до того, що глобальне людство територіально живе ніби в різних вимірах. Отже дуже важливо на даному етапі розвитку, ускладненому процесами глобалізації і наступом соціально-екологічної кризи, знайти спільну мову для взаєморозуміння між досить різними за культурно - етнічними, соціально - політичними етносами та народами, без чого подолати зазначені негативні процеси сучасної цивілізації неможливо.

Наведені вище глобалізаційні проблеми, доповнюються також глобалізацією організованої злочинності, наркоманії, тероризму тощо. Невпинно наростає загроза економічної, політичної та соціальної безпеки, а після подій 11 вересня 2001 року і загроза фізичної безпеки, бо тероризм сьогодні не вибирає жертв і не визнає державних кордонів.

На соціально - особистісному рівні глобалізація безпосередньо впливає на фактори, що формують особистість, систему її цінностей, потреб, відношення до надбань національної культури, традицій, звичаїв, всього того, що складає основу ментальності, моральної поведінки, відношення до близького та далекого оточення. Стрімко наростає глобалізація соціальних зв'язків, що призводить до нав'язування особистості засад масової культури, для українського соціуму – це втілення західних норм та стандартів поведінки і «розмиття» на цій основі традиційних національних цінностей та культури. Особливо активно це відбувається через телебачення, кіно, Інтернет - технології, що все частіше призводить до розбалансування взаємовідношень між особистістю та її безпосереднім соціумом, загрожуючи кризою соціальної ідентифікації особистості, кризою соціальності в цілому. Таким чином, глобалізація виступає прискорювачем трансляції, наприклад, для України західного стилю життя, норм більш вільної індивідуальної поведінки тощо. Викликають занепокоєння ті негативні явища у

культурно – національних традиціях, духовності, побуті, менталітеті тощо, які спостерігаються внаслідок впливу так званої «масової» низькопробної культури, наприклад, засобами Інтернету, кіно і телебачення. При сприйнятті цієї примітивної «культури» у значної частини молоді відпадає потреба у внутрішній духовній роботі над особистим осмисленням почутого або побаченого, знаходженні для себе нових моральних орієнтирів. Люди, ховаючись від реальних проблем, створюють для себе віртуальний простір, який належить лише їм, побудований за їхніми вподобаннями і задовольняє більшість їхніх потреб у спілкуванні; не випадково зросла кількість психічних розладів від надмірної роботи в Інтернеті. Все це, врешті – решт, загрожує втратою морально – духовних цінностей як загальнолюдських, так і етнічно – національних.

Отже, глобалізація активно сприяє трансформації соціальних процесів, призводить до наростаючої диференціації суспільства, а головне – «...стимулює поширення не тільки нових типів економічної діяльності, технології, інформації, образу життя, але і все більш різноманітних культурних моделей, життєвих смислів, мотивацій і ціннісних орієнтацій особистості. ...Можливо, пошук нових форм соціальності, смислу життя людей в суспільстві стане вирішальною проблемою людини в ХХІ столітті» [3, с. 358]. Збереження життя на планеті тісно пов'язане з вирішенням сучасних проблем глобалізації. Потрібно, нейтралізуючи її негативні моменти, зменшуючи її ризики та загрози, більш повніше розкривати та реалізувати позитивні наслідки на позиціях, які мають об'єднати глобальний соціум в пошуках нових видів енергії, подоланні бідності, нових видів хвороб, глобального тероризму, формування ментальних засад на основі загально цивілізаційних цінностей добра, взаєморозуміння тощо.

Формування глобально замкнутого суспільства (мегасуспільства), яке вже почалося незалежно від політичної орієнтації або економічної стану окремих країн, ставить перед людством принципово нову проблему управління цим єдиним суспільством. До відчутного прояву явищ глобалізації, неоднорідність та строкатість у всіх відношеннях світу, не могла суттєво впливати на взаємовідносини між країнами, політичними націями та соціумами. Державні і митні кордони були не лише територіальними межами держав, але й досить надійними бар'єрами для небажаних або морально неприйнятних для даного суспільства впливів. З розвитком глобалізаційних процесів, особливо в галузі інформаційних технологій, захисна функція кордонів частково набуває формального характеру (як це відбувається сьогодні у країнах ЄС). Відкритість країн сприяє загостренню будь – яких протиріч і конфліктів між ними, при цьому, як правило, у конфлікти втягуються інші країни.

Сьогодні людство потерпає від неможливості вирішення глобальної продовольчої проблеми, майже чверть населення Землі не мають можливості отримувати повноцінну їжу, більше 1 мільярда людей не мають доступу до якісної питної води. При умові збереження теперішнього темпу зростання чисельності населення на Землі через 10 – 15 років набуде актуальності проблема перенаселення.

ООН, яка була створена після другої світової війни для інтеграції зусиль світової спільноти у різних галузях міжнародної безпеки, не має повноважень директивного мандату, її рішення мають характер рекомендацій. Навіть рішення Ради Безпеки ООН, як найбільш повноважного органу, не завжди виконуються у військових конфліктах. Останнім часом США намагаються взяти на себе функції світового жандарма навіть в обхід ООН. Таким чином, існуючі статус і правові засади міжнародних організацій не можуть забезпечити безумовну безпеку майбутнього мегасуспільства. Його організація на існуючих засадах не може бути задовільною, бо зберігається можливість протистояння країн і виникнення конфліктних ситуацій, не будуть вирішуватись продовольча і демографічна проблеми, будуть продовжувати існування агресивні міжнародні терористичні організації, зберезуться релігійні протиріччя тощо. Отже, проблема управління єдиним глобальним суспільством незалежно від правових норм його організації на сьогодні є надзвичайно актуальною. Справа у тому, що розробка моделей управління потребує детальних досліджень і часу. Якщо людство не встигне розв'язати цю проблему до фактично повного замикання світового соціуму, може статися глобальна катастрофа.

Звичайно, вирішити згадані проблеми адміністративними заходами неможливо, потрібні більш дієві, усвідомлені кожною людиною шляхи їх подолання. Як вважають багато фахівців, наприклад [3, 7 - 12], кардинальний вихід із цієї ситуації полягає у формуванні глобального менталітету людства, основними рисами якого в узагальненому вигляді повинні стати:

- толерантність до представників інших етносів, рас, релігійних, культурних і т.д. спілнот;
- доброзичливість у відношенні до людей;
- усвідомлення почуття відповідальності за все, що твориться на Землі;
- свідоме обмеження надлишкових потреб;
- нетерпимість до всіх проявів агресії, порушення моралі, бездуховності, тероризму тощо;
- культ здорового способу життя;
- прагнення до фізичного і духовного вдосконалення.

На наш погляд, наука сьогодні повинна терміново знайти відповідь на черговий виклик історії. Синергетичний підхід, який на цей час є найбільш прогресивним і адекватним глобальним проблемам орієнтує на міждисциплінарний аналіз кризових явищ. Дійсно, у науці теж відбувається своєрідна «глобалізація», окремі її галузі, тісно переплітаючись та взаємодіючи, спроможні знайти вихід із загрозливого становища, зумовленого глобалізаційними процесами. В першу чергу, відповідальність повинні взяти на себе науки соціального і гуманітарного профілю, бо корені глобальної кризи мають культурологічний характер. Опираючись на власні дослідження і дослідження природничих наук, необхідно знайти оптимальні шляхи глибокої трансформації суспільної свідомості, формування глобального менталітету на всіх рівнях – від суспільства до особистості [8].

Географічна наука повинна зробити свій внесок у цю надзвичайно важливу роботу. Досягнення фізико – географічних галузей науки добре відомі, вони вже давно використовуються суспільством. Але сьогодні потрібні комплексні спряжені географічні дослідження соціальних, господарських і природних систем як єдиної соціально – географічної системи. За об'єктом і предметом дослідження найбільш повно відповідає цим вимогам суспільна географія. Особливо перспективними є її напрями, що вивчають найбільш загальний процес в соціогеосистемах – інформаційний обмін. Як показують результати піонерних досліджень, саме закономірності перетворення інформації у процесі інформаційного обміну можуть вказати на перспективні шляхи вирішення негативних наслідків глобалізації. Крім цього, у роботі [8] обґрунтовано і показано шляхи реалізації менталітетоформуючої і ноосферно – світоглядної функції соціальної географії, які можуть сформувати реальні механізми виховання і формування глобального ноосферного менталітету соціуму.

Щоб визначити рівень впливу глобальних процесів на регіон або країну, потрібний аналіз того, що дає глобалізація для певного (у даному випадку українського) соціуму. В політичному аспекті глобалізація ставить перед Україною питання про її самовизначення та вибір шляхів подальшого економічного і соціально - політичного розвитку. Йдеться про подальший справжній розвиток демократичних засад або про повернення до авторитаризму та ще й у викривленому вигляді. Що принесе народу подальший занепад культури, поширення бідності та злиденності? Засади формування справжнього громадянського демократичного суспільства досить слабкі і нестійкі через політичну анархію і економічні негаразди і глобалізаційні впливи в цьому відношенні для нашого суспільства призводять до ще більшої нестійкості, розбалансування всіх гілок влади. Як наслідок, наростає незадоволення населення, різко зменшується довіри до інститутів влади, а низький рівень політичної культури суспільства не забезпечує формування справжньої демократії, через що існує реальна загроза розвитку авторитаризму і зведення нанівець всіх попередніх демократичних перетворень.

Болючими для України є питання вступу до НАТО, другої державної мови, федералізму, без однозначного вирішення яких неможливо забезпечити мир та спокій в суспільстві, підтримку загальнодержавних реформ для забезпечення подальшого стійкого економічного та соціального розвитку. Світова криза 2008 року в Україні загострюється саме через розбалан-

сування дій гілок влади, недосконалість проведення соціальних реформ, нездатність законодавчої влади забезпечити трансформаційні процеси для переходу на ринкові механізми господарювання.

Для становлення громадянського суспільства в Україні важливу роль відіграє питання національного соціального самовизначення – чи ми є єдиною українською нацією, яка роль державної мови при цьому, чи потрібна нам друга національна мова, які гарантії забезпечення прав всіх народностей та етнічних груп, що проживають в країні. Дуже непроста історія нашої держави, засади багатовікової національної культури, вплив колишньої радянської ідеології, невизначеність і нестійкість соціальної структури, розчарування населення в результатах запропонованих владою реформ тощо, призвели сьогодні суспільство на межу розколу і вимагають термінового вирішення зазначених проблем.

Багато сьогодні на різних рівнях говорять про «діалог», який в соціокультурному плані має забезпечити умови формування єдиного менталітету соціуму. На глобальному рівні йдеться про діалог культур Заходу та Сходу, на регіональному рівні (в Україні, зокрема) актуальним є питання діалогу між владою та опозицією. Продовжуючи цю думку, зазначимо, що сьогодні в світі панують два основні типи мислення – антропоцентризм (характерний для країн Заходу) та космоцентризм (характерний для країн Сходу). Говорячи про необхідність формування засад глобального менталітету на основі загальнолюдських, цивілізаційних цінностей, не треба забувати про першочергову задачу відновлення нашої національної духовності й культури, а тому в Україні має панувати україноцентризм як складова самосвідомості, національної культури і духовності. Україноцентризм має стати основою соціального самовизначення для відродження і формування національним соціумом системи цінностей, що передавалися з покоління в покоління нашими пращурами. З цих позицій мають розроблятися освітні програми, підручники, плани соціального розвитку України та її регіонів. Від вирішення цієї проблеми залежить місце України в світовому та європейському співтоваристві. Треба добре пам'ятати, що цей простір є певною мірою сталим, він склався без нас, там діють свої закони і закономірності, а тому інтеграція України в світовий економічний та соціально-політичний простір не може відбуватися швидко і легко. Без вирішення своїх внутрішніх економічних, соціально - політичних, культурно - етнічних проблем, особливо без проведення технологічної та структурної перебудови господарства, в першу чергу застарілих галузей металургійної, вугільної, хімічної промисловості і сільського господарства, втілення в економіку засад ресурсозберігаючих технологій сподівання на допомогу світової спільноти марні.

Глобалізація ставить питання перед світовою спільнотою про встановлення нового світопорядку, відхід від однополюсного вектору розвитку. Враховуючи геополітичні реалії, Україна повинна збалансовано будувати свою зовнішню політику, підтримуючи вектори розвитку і на Схід і на Захід, чітко зберігаючи при цьому свої власні інтереси.

Висновки. 1. Процеси глобалізації є об'єктивним явищем, боротися з ним марно, тим більше, що вони несуть люду і багато позитивних моментів. Проте, сьогодні глобалізація створює певні «виклики» глобальному, регіональним соціумам, від яких вимагає розробки термінових заходів. Ці виклики вимагають від глобального соціуму формування нового мислення, єдиної глобальної етики, нових підходів у вирішенні міждержавних, регіональних та міжрегіональних конфліктів, прийняття нестандартних рішень на користь усіх учасників світового цивілізаційного процесу.

2. Світова спільнота має навчитися управляти своїм розвитком, зберігаючи надбання попередніх поколінь, забезпечуючи нормальні умови життя всім жителям планети, не порушуючи при цьому права нащадків на життя в нормальному соціально - екологічному, природному середовищі. Мова йде про формування єдиного менталітету глобального соціуму через систему єдиного глобального освітнього простору. Безумовно, ці завдання мають бути трансльовані на всі ієрархічні рівні соціуму, аж до особистісного.

3. Розробка оптимальних моделей управління глобальним соціумом у майбутньому є надзвичайно актуальним завданням. За особливостями об'єктно – предметної області суспі-

льна географія має стати координатором і ідеологічним фундаментом досліджень проблем управління глобальним соціумом.

4. Виключно велике значення для вирішення розглянутих проблем має дослідження інформаційного обміну в соціогеосистемах всіх ієрархічних рівнів з позицій синергетичного підходу. Людство повинне встигнути накопичити необхідний інформаційний ресурс для оптимального і надійного управління глобальною соціогеосистемою з метою забезпечення її стійкого розвитку.

5. Для України дуже важливим завданням є подолання розривів в рівні доходів, забезпечення права особистості на одержання не лише засобів власного існування на рівні мінімальних світових соціальних стандартів, а й на доступ до задоволення потреб в якісній освіті, нормальному медичному обслуговуванні, соціальному страхуванні тощо.

Література

1. Левашова А.В. Глобализация мира: миф или реальность //Вестник Московского университета; Сер. 18. Социология и политология -2001.- №1. – С.15-30.
 2. Данилов-Данильян Виктор, Лосев Ким. Глобальный экологический вызов: теоретический анализ и возможные сценарии. – С.251-289. //Горбачев М.С. Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития. – М.:Альбина Паблшер, 2003. – 592 с.
 3. Дилигенский Герман. Человек перед лицом глобальных процессов. – С. 329-361. //Горбачев М.С. Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития. – М.:Альбина Паблшер, 2003. – 592 с.
 4. Ильин Михаил. Политическая глобализация: институциональные изменения. – С.193 – 249. //Горбачев М.С. Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития. – М.:Альбина Паблшер, 2003. – 592 с.
 5. Капица С.П. Математическая модель роста народонаселения мира //Математическое моделирование. – М., 1992. Т. 4, № 6. - С. 65-78.
 6. Капица С.П. Общая теория роста человечества: сколько людей жило, живет и будет жить на Земле. – М., 1999. – 190 с.
 7. Кувалдин Виктор. Глобальность: новое измерение человеческого бытия. – С.31-99. // Горбачев М.С. Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития. – М.:Альбина Паблшер, 2003. – 592 с.
 8. Немец Л.Н. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты (на примере Украины): монография. – Х., 2003. – 383 с.
 9. Немец К.А. Інформаційна взаємодія природних і соціальних систем: Монографія (рос. мовою). – Х., 2005. – 427 с.
 10. Павленко Ю.В. Глобалізація та її протиріччя. //Наука та наукознавство. – 2000. № 3. С. 11-22.
 11. Римашевская Наталья. Глобализация и мировое население: социодемографические и этнодемографические сдвиги. – С. 289-329. //Горбачев М.С. Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития. – М.: Альбина Паблшер, 2003. – 592 с.
 12. Толстых Валентин. Глобальные вызовы и поиски ответа: социокультурный аспект. - С. 361-445. //Горбачев М.С. Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития. – М.:Альбина Паблшер, 2003. – 592 с.
- Юрлов Ф.Н. Социальные издержки глобализации //Социс. – 2001, №2, с. 13-22.